

Rozen (*Rosa ssp*)

Vijf voor twaalf voor onze wilde bomen en struiken

RAPPORT SCHETST VERONTRUSTEND BEELD

TEKST EN FOTO'S: JACO HOUWELING, REDACTIE BOMEN

Eind vorig jaar verscheen het rapport '*Behoud groen erfgoed, plan voor het behoud van bedreigde wilde bomen en struiken in Nederland*'. In het rapport, uitgegeven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, wordt een verontrustend beeld geschetst van de populatie wilde bomen en struiken in Nederland.

Wilde bomen en struiken? Maar we passen de laatste jaren toch best wel inheemse boomsoorten toe? Juist natuurlijke beplanting wordt ook in gemeentelijk groen steeds meer toegepast. Sterker nog, afgelopen zomer was naar aanleiding van de eikenprocessierups de discussie dat we juist te veel zomereik zouden toepassen. En zomereik is een inheemse boomsoort! Binnen het bomenwereldje komt eens in de zoveel tijd de discussie voorbij of we wel of niet meer inheemse bomen moeten toepassen.

Inheems, autochtoon en wild

Maar waar hebben we het nu over? Wat is een *inheemse* boomsoort? Wat is autochtoon? En welke wilde bomen en struiken zijn bedreigd? Is het beter om te zoeken naar bomen van autochtone herkomst? Of zijn dezelfde soort bomen maar dan uit een warm en droog gebied beter bestand tegen het stadsklimaat?

Een inheemse boomsoort is een soort die hier van nature voorkomt. Meestal wordt er dan uitgegaan van soorten die zich hier na de laatste ijstijd op eigen kracht hebben kunnen vestigen. Dit onderscheid is wel belangrijk, omdat er hier vóór de ijstijden bijvoorbeeld ook tulpenbomen (*Liriodendron ssp.*) en amberbomen (*Liquidambar ssp.*) voorkwamen.

De term autochtoon wordt gebruikt voor soorten die uit een bepaald gebied afkomstig zijn. De eerdergenoemde zomereik (*Quercus robur*) is inderdaad een inheemse boomsoort maar één en dezelfde boom kan of van autochtone afkomst zijn, of van allochtone herkomst. De boom is simpel gesteld autochtoon als de ouders in Nederland stonden.; en allochtoon als de boom bijvoorbeeld uit Italië of Hongarije afkomstig is.

Maar wat zijn dan die *wilde* bomen en struiken waar het volgens het rapport zo slecht mee gaat? Daarmee doelt het rapport op inheemse soorten, en meer specifiek op de laatste autochtone populaties hiervan. Deze laatste populaties komen vooral voor in landschapselementen zoals oude boskernen, houtwallen en heggen. En juist deze elementen zijn in het verleden op grote schaal opgeruimd.

Schrikbarende schatting

Om de laatste populaties inheemse bomen en struiken te vinden is er op oude stafkaarten gezocht naar landschapselementen die in 1850 of ervoor al ingetekend waren. Deze locaties zijn vervolgens onderzocht op onder andere traditionele beheersvormen, bodemsamenstelling, aanwezige vegetatie en indicatoren van een oude bosbodem. Als een mogelijke locatie in beeld is, worden de aanwezige bomen of struiken gedetermineerd. Dit is echt werk voor de specialisten. Er moet niet alleen worden vastgesteld of het de juiste soort is, maar ook of het geen cultuurvariëteit is of een niet-autochtone soort. Alleen de echt wilde soort was voor dit onderzoek van belang. Nadat vastgesteld is dat het echt om een inheemse populatie gaat, volgt nog het inventariseren van de omgeving en uiteindelijk advies over het beheer. Een schrikbarende schatting die uit het onderzoek naar voren komt is dat van het totale oppervlak aan bos- en landschapselementen slechts 3% bestaat uit inheemse bomen en struiken.

Tot nog toe is op de bovenbeschreven manier ongeveer 70% van Nederland geïnventariseerd. Welke terreinen geïnventariseerd zijn is terug te vinden in de 'Atlas van het landschappelijk groen erfgoed in Nederland'. De atlas is te vinden op www.cultureelerfgoed.nl.

Blad gladde iep (*Ulmus minor*)

Functie en plaats in ecosysteem

Als bekend is dat het zo slecht gaat met onze inheemse bomen en struiken, moeten we ze dan maar gaan aanplanten? Hierover verschillen de meningen. De discussie spitst zich met name toe op hoe goed soorten zich kunnen aanpassen aan de veranderende klimaatomstandigheden. Aan de ene kant zijn er deskundigen die betogen dat de genetische variëteit van de inheemse en autochtone bomen groter is en dat deze zich dus sneller en beter kunnen aanpassen. Aan de andere kant zijn er deskundigen die juist pleiten voor het gebruik van plantgoed van een zuidelijkere (warmere) herkomst.

Een feit is zeker dat de autochtone en inheemse soorten meer dan uitheemse beplanting, een functie en plaats hebben in het ecosysteem. Veel diersoorten, met name insecten, maken op de een of andere manier gebruik van inheemse bomen en struiken. Bij uitheems plantgoed zijn er minder soorten die gebruikmaken van zo'n boom of struik.

Cultuurhistorie

Gelet op de extreme groeiplaatsomstandigheden in steden, waar lange, warme en droge perioden afgewisseld worden met plensbuien en met een bodem waarin minimale ruimte is voor een wortelkluit, is het goed om te blijven zoeken naar nieuw assortiment. Maar weinig van de nu bekende soorten kunnen volledig uitgroeien en gezond oud worden in het stedelijk milieu.

In het buitengebied – en zeker in natuurgebieden – zou het gebruik van autochtoon plantmateriaal logischer zijn. Ook omdat het op deze plaatsen vaak mogelijk is om eventuele nakomelingen te laten staan. En bij het aanleggen en beheren van landschapselementen lijkt het mij vanzelfsprekend om te werken met autochtoon plantmateriaal. Bij landschapselementen maar ook bij oude boskernen is het sowieso belangrijk om mede te letten op de cultuurhistorie van de locatie. Hoe werd de beplanting beheerd en gebruikt? Werd deze regelmatig afgezet? Wat werd er geoogst? Bast, strooisel of vruchten? Het vroegere gebruik heeft ervoor gezorgd dat de boskernen en landschapselementen zijn zoals ze nu zijn. Het rapport roept op om ook de cultuurhistorie van bossen een plaats te geven in beheer- en beleidsplannen.

Fladderiep (*Ulmus laevis*)

Wilgen (*Salix ssp*)

Spaanse aak (*Acer campestre*)

Het is goed om te blijven zoeken naar nieuw assortiment

Genenbank

Kortom, het al dan niet gebruiken van autochtoon plantmateriaal wordt in hoge mate bepaald door de groeiplaatsomstandigheden, en de functie van de beplanting. Om ervoor te zorgen dat de inheemse bomen en struiken niet uitsterven, heeft de Nederlandse overheid in 2006 een genenbank aangelegd. Momenteel wordt deze beheerd door Staatsbosbeheer. Op ruim 28 hectare in het Roggebotzand bij Dronten worden ruim 50 inheemse soorten gekweekt. Zo worden de soorten behouden, en door het oogsten van zaden en stekken wordt er nieuw plantgoed verkregen.

Het rapport geeft naast een uitgebreide lijst met aandachtsoorten per provincie ook een aantal goede voorbeelden van gebieden met wilde populaties, wat de bedreigingen per populatie zijn en hoe het beheer aangepast kan worden om de bestaande populaties te laten overleven.

Naast het uitbrengen van het rapport wordt er ook symposium georganiseerd op dinsdagmiddag 27 oktober te Amersfoort. De deelname is gratis, opgeven kan via de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: www.cultureelerfgoed.nl. Op deze website kan ook het rapport 'Behoud groen erfgoed, plan voor het behoud van bedreigde wilde bomen en struiken in Nederland' worden gedownload.

Bronnen

- Hoffman, Marco, 2011. Inheemse en uitheemse plantensoorten in stad en landschap. Uitgave van Plant Publicity Holland (PPH)/Stichting Open Boek. Deventer.
- Kemenade, Lodewijk en Bert Maes, 2019. Behoud groen erfgoed, *plan voor het behoud van bedreigde wilde bomen en struiken in Nederland*; rapportage onderzoek Nederlandse Cultuurlandschap nr. 5, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Amersfoort.
- Maes, Bert (red.), 2013. Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen. Amsterdam.
- Maes, Bert, 2020, Geef de wilde bomen en struiken in Nederland een toekomst. Vakblad Natuur en Landschap # 163.
- Diverse websites.